

המחלוקת ביהדות ארצות-הברית בשאלת קונגרס יהודי אמריקני
(1914—1916)

א

הרבה נכתב על המחלוקת ביהדות ארצות-הברית בתקופת מלחמת העולם הראשונה סביב הנסיון להקים קונגרס יהודי שיהיה מוסד עליון של יהודי ארצות-הברית, הנבחר בבחירות ישירות. אולם עדיין לא הוסבר מדוע נכשלו המאמצים להקמת מוסד זה למרות התמיכה הרחבה ברעיון באותה תקופה. בחירות לקונגרס זה אמנם נערכו בשנת 1918, אך לאחר תקופה קצרה סירבו מרבית החברים בעלי ההשפעה להמשיך את השתתפותם בו. הארגון הקרוי עד היום "הקונגרס היהודי האמריקני" אינו אלא אחד הארגונים היהודיים המרובים הקיימים בארצות-הברית, ואינו בשום פנים מוסד נבחר המייצג את יהדות אמריקה.

בבואי להסביר את גורמי המחלוקת בשאלת הקונגרס היהודי לא אסתפק בתיאור הניגודים שהיו קיימים באותה תקופה ביהדות ארצות-הברית בין הקהילה היותר ותיקה והמבוססת של יוצאי גרמניה לבין המהגרים ילידי מזרח אירופה. במרכז דיוננו יעמדו אותם מנהיגים יהודיים אשר לקחו חלק פעיל במאבק זה. לשם הבנת עמדתן והתנהגותן של הקבוצות המנהיגות את יהדות ארצות-הברית, יש לעיין במאמרים שפרסמו מנהיגים אלה, במכתבים שכתבו ובנאומים שנאמו בנושא זה בתקופת המאבק.

בחרתי בגישה זו מכמה סיבות. ראשית, אין בידנו נתונים שיאפשרו לקבוע בוודאות מה חשבו והרגישו המוני ילידי מזרח אירופה והמוני יוצאי גרמניה, בעוד שדעותיהם של רבים ממנהיגיהם נשארו בכתובים. שנית, המנהיגים הם שניהלו את המאבק והקדישו לו מאונם וממרצם, ולכן נודעת חשיבות רבה יותר לדעותיהם ולמעשיהם. לבסוף, אני מגיח שעצם הנסיון להקים מוסד עליון ליהדות אמריקה ושיטת בחירתו של מוסד זה עניינו ביותר דווקא את ראשי הציבור היהודי, ולכן ניטשה המחלוקת בעיקר ביניהם.

בערב מלחמת העולם הראשונה היתה יהדות ארצות-הברית מורכבת, כאמור, משתי קבוצות נפרדות. האחת של יוצאי גרמניה, ברובם דור שני בארצות-הברית, שאבותיהם היגרו לאמריקה בשנים 1840—1870. רוב היהודים האלה, שכבר הספיקו להתבסס מבחינה כלכלית, אימץ לעצמו את ההשקפה הדתית הרפורמית שמקורה בגרמניה, וקיבל עליו את הנהגת מנהיגיה הרוחניים של תנועה זו. הגירתם של יהודי מזרח אירופה לארצות-הברית החלה בשנות השמונים של המאה התשע-עשרה, והגיעה לשיאה בשנים 1900—1914. מהגרים אלה התרכזו בגטאות

בכמה ערים גדולות, ורובם התפרנסו כפועלים בתעשייה שהתפתחה במהירות באותה תקופה. העלייה הגרמנית כולה מנתה כמאתיים אלף נפש, בעוד שממזרח אירופה היגרו לארצות-הברית שניים וחצי מיליון איש בקירוב.¹ התנועה הרפורמית היתה זרה למהגרים ממזרח אירופה; רובם היו או שומרי מסורת אורתודוקסים או מורדים במסורת היהודית, שאימצו לעצמם השקפות עולם חילוניות. המנהיגים הדתיים הרפורמיים של היהדות הגרמנית-אמריקנית לא יכלו וגם לא רצו להוות הנהגה לעולים חדשים אלה. בראשית המאה העשרים קיבלה על עצמה את ההנהגה של היהדות כולה קבוצת נכבדים בעלי עסקים מיוצאי גרמניה, אשר ראו עצמם אחראים לטובתה, למעמדה ולשלומה של יהדות ארצות-הברית. בראשה עמד המיליונר הנודע יעקב שיף, השותף הראשי של חברת "קון את לֵב". בתולדות יהודי אמריקה מקובל לכנות את השנים 1900—1920 בשם "תקופת שיף". בשנת 1906 הקימה קבוצה זו גוף מיוחד לטפל בכל הקשור בהנהגת יהודי ארצות-הברית. הוא הוועד היהודי האמריקני.²

כדי ליצור מגע עם המהגרים ממזרח אירופה, הקימו נכבדים אלה מערכת ארגונית סעד למענם ותרמו להם ביד נדיבה. בנוסף לסעד אשר הגישו לנצרכים, ביקשו להשתמש בארגונים אלו להקניית ערכים אמריקניים למהגרים, וכך להקל על תהליך האמריקניזציה שלהם. למרות היותם רפורמיים בהשקפתם הדתית, עזרו הנדבנים ליסד ארגון יהודי דתי חדש, הוא הארגון הקונסרבטיבי שחיפש שביל ביניים בין מסורת לחידוש מתוך תקווה לקרב את ילידי מזרח אירופה לעולמם החדש של יוצאי גרמניה. פרופסור סלומון שכטר הוזמן על-ידי שיף מאנגליה כדי לעמוד בראש מוסד לרבנים, שיחנך דור של רבנים קונסרבטיביים מבין יוצאי מזרח אירופה.³

גם כאשר נתברר לנדבנים שראשי הקונסרבטיבים הצטרפו להסתדרות הציונית, שהרוב המכריע של חבריה, בארצות-הברית, היו אז מיוצאי מזרח אירופה, לא הסירו תמיכתם מהם, וזאת למרות התנגדותם החריפה של הנדבנים לתנועה הציונית. במכתב גלוי לפרופסור שכטר, שאף הוא הצטרף לפדרציה הציונית האמריקנית, טען שיף כי אין אפשרות להיות אמריקני טוב וחבר בהסתדרות הציונית בעת ובעונה אחת.⁴ למרות זאת צורפו מנהיגי הקונסרבטיבים

¹ ראה למשל: John S. Billings, *Vital Statistics of the Jews in the United States*, Census Bulletin No. 19 (Washington D.C., December 30, 1890); Nathan Glazer, "Social Characteristics of American Jews, 1654—1954", *American Jewish Year Book*, LVI (1955), 6—7, 10, 14; Jacob Leschinsky, "The Social Complexion of American Jewry", *ORT Economic Review*, II (November-December, 1941), 19—22.

² המקור הטוב ביותר לעניין הרקע החברתי-תרבותי של אנשי קבוצה זו הוא עדיין הספר האוטוביוגרפי: Cyrus Adler, *I Have Considered the Days* (Philadelphia, 1941).

³ על התפתחות התנועה הקונסרבטיבית בארצות-הברית ראה: Marshall Sklare, *Conservative Judaism: An American Religious Movement* (Glencoe, 1955).

⁴ *The Maccabean*, XIII, October 1907, 121

שהיו פעילים בהסתדרות הציונית כחברים לוועד היהודי האמריקני (שייקרא להלן בקיצור — הוועד). אחד מאלה היה הארי פרידנולד, קונסרבטיבי ונשיא הפדראציה הציונית האמריקנית בשנים 1904—1918. כן צורפו יהודה ליב מגנס, מזכיר הפדראציה הציונית בשנים 1904—1908, ואחרים.⁵

בדרך זו הצליח הוועד להרחיב השפעתו על חוגים רחבים בקרב המהגרים ממזרח אירופה. בנוסף לאמצעים ארגוניים אלו ניסו אנשי הוועד לשכנע את יהודי ארצות-הברית כי הם עומדים על משמר האינטרסים של הקהילה היהודית כולה. הם התערבו במקרים רבים של אפליות כנגד יהודים ברחבי ארצות-הברית, והפעילו את השפעתם במוסדות השלטון כנציגי הקהילה היהודית. הם היו פעילים במאבק למניעת הגבלת כניסתם של יהודי מזרח אירופה לארצות-הברית. מבצע אחר שבראשו עמדו ראשי הוועד היה הלחץ שהפעילו על ממשלת ארצות-הברית לפעול לביטול האפליות ברוסיה הצארית נגד יהודים נושאי דרכונים אמריקניים המבקרים שם, פעולה שהגיעה עד כדי ביטול חוזה המסחר עם רוסיה, בסוף שנת 1911.⁶

עד תחילת 1911 הפעילו אנשי הוועד לחצים סמויים על אנשי השלטון ואף מצאו לנכון לפרסם בעיתונות מאמרים בלתי-חתומים אשר דרשו התערבות ממשל-תית, אך כל אותו זמן סירבו לתת פומבי למעשיהם אלה. סגנון פעולה זה של הנדבנים נתקל בביקורת חריפה מצד העסקנים יוצאי מזרח אירופה. בראש המת-מרדים היו העסקנים הציוניים שכינו פעילות זו בשם הגנאי "שתדלנות", ותבעו הנהגה אמיצה וגאה.⁷ ייתכן מאוד שביקורת זו היתה אחד מגורמי הקו התקיף יותר שנקט לואיס מארשאל, נשיא הוועד בשנת 1911.

ויכוח בין שני סגנונות מנהיגות — מתון ותוקפני — אופייני למיעוט השואף לשפר את מעמדו בחברה הכללית. כל מאבק בין מנהיגים על כוח והשפעה בקרב קבוצת מיעוט כזו, הופך במישור האידיאולוגי לוויכוח בין שתי הגישות הללו.⁸ לואי ליפסקי, מנהיגם של העסקנים הציוניים שהאשימו את ראשי הוועד בשתדלנות, ואשר לחמו בראשי הוועד שהתנגדו להקמת הקונגרס היהודי האמריקני, הסביר בגילוי-לב שהמאבק נגד הוועד היה מאבק על כוח והשפעה בציבור היהודי. "המהגרים החדשים [ממזרח אירופה]", כתב ליפסקי, "הקימו

⁵ על היחסים בין התנועה הקונסרבטיבית לציונות ועל שורשיה האידיאולוגיים של התנועה זו, ראה: Herbert Parzen, "Conservative Judaism and Zionism, 1896—1922", *Jewish Social Studies*, XXIII, October 1961, 235—261

⁶ Morton Rosenstock, *Louis Marshall, Defender of Jewish Rights* (Detroit, 1965), ch. 3

⁷ *The Maccabean*, XV, November 1908, 202

⁸ מחקרים על המיעוט הכושי בארצות-הברית, שנחקר על-ידי אנשי מדעי החברה יותר מכל מיעוט אחר, מדגישים אף הם את המאבק בין מנהיגות מתונה ותוקפנית. ראה, למשל: James Q. Wilson, *Negro Politics* (Glencoe, 1967), pp. 250—254

מתוכם דור של מנהיגים. רבים מהם אומצו ורוסנו על-ידי הוועד היהודי האמריקני. אך רבים סירבו להירתם לעגלתם של אנשי הוועד.⁹ ראשי הוועד עלו בכוחם ובהשפעתם בהרבה על אותם עסקנים ציוניים ממוצא מזרח-אירופי אשר רצו להנהיג את הציבור היהודי, וזאת לא רק הודות לאמצעים החומריים אשר עמדו לרשותם. לא פחות מכריע היה מעמדם החברתי הנכבד של ראשי הוועד בחברה האמריקנית הכללית, בעוד שלעסקנים הציוניים לא היה מעמד מוכר מחוץ לגטו היהודי. מנהיגות של מיעוט כגון זו שזכו לה הנדבנים הודות למעמדם המכובד בחברה הכללית וליוקרה שייחס המיעוט להישג זה, מכנה הפסיכולוג קורט ליון "מנהיגות מהפריפריה".¹⁰ מנהיגות מהפריפריה טיפוסית למיעוט שמעמדו בחברה הכללית נחות והוא שואף לשפרו. מיעוט כזה מאמין בכוחה של המנהיגות מהפריפריה ליצג את האינטרסים הקיבוציים שלו לפני בעלי ההשפעה והכוח בחברה הכללית, והיא מסמלת את שאיפותיו למעמד ויוקרה באותה חברה.¹¹

מנהיגות מהפריפריה, אשר מקור כוחה והשפעתה בקרב המיעוט נובע ממעמד אנשיה בחברה הכללית, נוטה להיות מנהיגות מתונה. פעולות מנהיגים יהודיים כאלו מכוונות לשאת חן ולעורר אהדה בין ידידיהם האמריקניים, ולא להרגיזם. בדרך זו ייהנו מהרגשת נוחות בחברה הכללית, וישמרו בהצלחה על מעמדם בה. פעילותם העיקרית תתרכז במאמצים להעלות את קרנו של המיעוט בעיני הרוב.¹² מנהיגים השואפים לעמדות כוח והשפעה בקרב המיעוט ואין להם עמדת יוקרה בחברה הכללית, יהיו יותר תקיפים הן בתביעותיהם והן בסגנונם. אך כל זמן שהמיעוט מעדיף מנהיגים בעלי יוקרה בחברה הכללית, מאבקם של מתחריהם על הנהגתו חסר תקווה. סיכויים היחיד להגיע לעמדות השפעה בקרב המיעוט הוא כאשר המנהיגות מהפריפריה (בעלת היוקרה בחברה הכללית) מפולגת, והקבוצה שמחוץ לשלטון תצרפם כבעלי-ברית למאבק על ההנהגה. עסקני הפדראציה הציונית בארצות-הברית, יוצאי מזרח אירופה, עשו מאמצים לצירוף מנהיגים כאלו, וביקשו להעמידם בראש הפדראציה. "הרבה זמן ומאמץ השקענו כדי לרכוש

Louis Lipsky, "A Revolution in American Jewry", *The Maccabean*, XXX, 9
June-July 1917, 276—277

Kurt Lewin, "The Problem of Minority Leadership", in Alvin Gouldner ed.,¹⁰
Studies in Leadership (New-York 1950), p. 193

למיעוט המאבד את תקוותו לשיפור הדרגתי במעמדו, ומתארגן למאבק נגד הרוב,¹¹
אופיינית יותר מנהיגות סוטה. מנהיגות סוטה אינה זקוקה ליוקרה בקרב החברה הכללית.
ראה: Frank Pinner, Paul Jacobs and Phillip Selznick, *Old Age and Political Behavior* (Berkeley, 1959), p. 14.
מנהיגי הארגונים הסוציאליסטיים והאנארכיסטיים בקרב יהדות ארצות-הברית באותה תקופה היו, קרוב לוודאי, מנהיגות סוטה. מנהיגים אלה ותומכיהם הם מחוץ לתחום נושא של מאמר זה.

סקליר מסביר את תמיכת אנשי הוועד בתנועה הקונסרבטיבית ברצונם להעלות את קרנה של היהדות האמריקנית כולה בעיני האמריקנים. ראה: Marshall Sklare, *Conservative Judaism: An American Religious Movement* (Glencoe, 1955), p. 162¹²

את ידידותם ולהשביע את רצונם של קומץ אנשים נכבדים מקרב יהודי ארצות-הברית", כתב ברנארד ריצ'ארדס, מאנשי קבוצת העסקנים הציוניים. "ביטלנו תכניות ופעולות חשובות שונות כדי להקל על המאמץ הקשה והעדין לרכוש לעצמנו מעמד בחברה על-ידי זה שנמשוך לצדנו קבוצות אלה של נכבדים".¹³ מאמצים אלה הוכתרו בהצלחה בשנת 1914, כאשר עורך-הדין הנודע לואיס בראנדייס, אחד ממנהיגי התנועה הפרוגרסיבית בארצות-הברית ויועצו של הנשיא וילסון, הסכים לעמוד בראש ההסתדרות הציונית.¹⁴ בהשפעתו של בראנדייס הצטרפה להסתדרות הציונית קבוצת אישים יהודיים הקשורה בתנועה הפרוגרסיבית בארצות-הברית, שרובם לא היו מעורבים קודם לכן בחיים היהודיים. ביניהם היו פליקס פראנקפורטר, מרצה בבית-הספר למשפטים באוניברסיטת הארווארד; ויליאן מק, שופט בית-המשפט הפדראלי ומרצה בבית-הספר למשפטים באוניברסיטת שיקאגו; יוג'ין מאיר, איש עסקים ומוציא לאור; הובארד גאנו, עורך-דין ידוע אשר שירת בתפקידים חשובים שונים במוסדות השלטון במדינת ניו-יורק; לואיס קירשטיין, איש עסקים מבוסס ונדבן ידוע, ועוד. כולם אישים ידועים בציבוריות האמריקנית.¹⁵

כדי להקל על צירופם של אישים אלו להסתדרות הציונית בתפקידי מנהיגות, הוקם מוסד חדש, הוא הוועד הציוני הזמני (Provisional Zionist Committee). גוף זה לא נבחר בוועידה השנתית של הפדראציה הציונית, אלא נשיאו, בראנדייס, צירף אליו אותם אנשים שחשבו ראויים לכך. למעשה היה הוועד הציוני הזמני למוסד העליון של הפדראציה הציונית, ואילו הוועד המנהל של הפדראציה שנבחר בוועידה השנתית, נעשה כפוף לו.¹⁶

קבוצה חדשה זו של מנהיגים יהודיים היתה מנהיגות מהפריפריה. השפעתם בקרב המיעוט היהודי נבעה ממעמדם בחברה הכללית. מנהיגים אלה הבינו כמובן את סוד כוחם והשפעתם. כאשר הוצע ליוליאן מק להתפטר מתפקידו כשופט כדי להקדיש את כל זמנו להסתדרות הציונית, סירב בטענה כי "מחצית השפעת

Bernard Richards, "Back to First Principles", *The New Maccabaen*, May, 13,¹³ 1921, p. 6

על הגורמים והנסיבות שהביאו את בראנדייס למנהיגות ההסתדרות הציונית בארצות-הברית, ראה מאמרי; "American Jews in Politics: The Case of Louis D. Brandeis", *American Jewish Historical Quarterly*, LV, December 1965, 199—211

15 אחת הראיות למעמדם החברתי הנכבד של אישים אלה מצויה בשנתון *Who's Who in America*, המפרסם פרטים ביוגרפיים על כל אישיות בעלת עמדה חברתית חשובה בארצות-הברית, כל אותם אישים שבראנדייס צירף להנהגה הציונית שם מופיע בספר זה. כמרכן מופיעים בו רבים מראשי הוועד. לכבוד זה לא זכה אף אחד מהעסקנים הציוניים מילידי מזרח אירופה.

16 Jessie Sampter, "Zionism in America", in Jessie Sampter ed., *Modern Palestine: A Symposium* (Hadassah, The Women Zionist Organization in America, 1933), p. 46

[בתנועה הציונית] תיעלם עם התפטרותי¹⁷. גם להם היתה חשובה יותר מכל הערכת החברה האמריקנית את מעשיהם והתנהגותם כעסקנים יהודיים, ומאמצייהם היו מכוונים לעורר כבוד ואהדה בקרב ידידיהם האמריקנים. בגאום מפורסם שנשא בראנדייס בחודשי כהונתו הראשונים כמנהיג ציוני, קבע:

למרות גודלה של ארצנו, לא ייתכן שיהודי יתנהג שלא כשורה מבלי לגרום בסופו של דבר נזק לכולנו. התנהגותו של רוזנטל [איש העולם התחתון בניו-יורק שנתפס בקלקלתו] [...] גרמה נזק בל יוער למעמדם של כל יהודי המדינה [...]. הואיל ומעשהו של כל אחד מאתנו נעשה בעיה של כולנו, נגזר על כל אחד מאתנו להיות שומר אחיו.¹⁸

קבוצה זו של מנהיגים ציוניים חדשים היתה קשורה בתנועה הפרוגרסיבית בארצות-הברית, שנלחמה באותה תקופה נגד שלטונם של בעלי העסקים.¹⁹ בראנדייס עצמו התפרסם לראשונה ברחבי המדינה כעורך-דין "של העם" (People's Lawyer) כשהוקיע את שיטות העבודה המונופוליסטיות של חברות הרכבות. והנה בחברות אלה השקיעה הרבה חברת קון את לב שיעקב שיף עמד בראשה, וענף זה של החברה היה תחום התעסקותו העיקרי של שיף עצמו.²⁰ לכן אין תימה שבראנדייס ראה את עצמו ואת ראשי הוועד כעומדים בשני מחנות נוגדים הן בנושאים אמריקניים והן בנושאים יהודיים.²¹

כפי שנראה בעמודים הבאים, אימץ לעצמו בראנדייס סגנון תוקפני יותר, בניגוד לסגנון ההנהגה המתון האופייני למנהיגות מהפריפריה, בהשפעת מאבקו עם בעלי העסקים ראשי הוועד על הנהגת המיעוט. אולם ההתפתחות היתה הדרגתית. בתחילה התנהל המאבק בין המנהיגות הציונית החדשה לבין אנשי הוועד בסגנון המסורתי המתון, המתאים לארגונים של המעמד הבינוני, בשטח האיסוף של כספים למטרות עזרה וצדקה.

מלחמת העולם הראשונה הביאה להתעוררות כללית ביהדות ארצות-הברית ולדאגה לגורל האחים מעבר לים. הוועד הקים ארגון שמטרתו לשלוח עזרה ליהודים בצרכים מעבר לים, ואילו הציונים הקימו ארגון משלהם שמטרתו לדאוג ליישוב העברי בארץ-ישראל. הציונים רצו לקבל תחת חסותם את כל פעולות העזרה של יהודי ארצות-הברית ליישוב העברי, ואילו הוועד עמד על כך, שארגונו יטפל בפעולות העזרה הן באירופה והן בארץ-ישראל. הציונים נחלו

¹⁷ מכתב מיזליאן מק לבראנדייס, 13.12.1927, ארכיון בראנדייס (בית-הספר למשפטים, אוניברסיטת לואיזיאן, קנטאקי).

¹⁸ Jacob De Haas, *Louis D. Brandeis: A Biographical Sketch* (New York, 1929), pp. 197—198

¹⁹ Richard Hofstadter, *The Age of Reform: From Bryan to FDR* (New-York, 1956), p. 149

²⁰ Cyrus Adler, *Jacob Schiff: His Life and Letters* (New York, 1928), p. 71

²¹ דברי ברנארד ריצ'ארדס בראיון עם המחבר, 25.1.1961.

כישלון חרוץ, מאחר שהיהודים בעלי האמצעים העדיפו לתמוך בוועד. אפילו נסיונם הצנוע של הציונים לשלוח ליישוב אוגיייה נושאת ציוד רפואי לא היה מתבצע, מחוסר אמצעים, ללא עזרת ארגונו של הוועד אשר אנשיו זקפו כמובן מפעל זה לזכותם, למגינת לבם של הציונים.²² הציונים נאלצו להסכים להקמת מוסד אחד אשר ירכז את כל פעולות העזרה של יהודי ארצות-הברית, הוא ה-Joint Distribution Committee, הקיים עד היום. בארגון זה שלטו אנשי הוועד, ואילו השפעתם של הציונים בו היתה אפסית.²³

לאחר כישלון זה קבע הביטאון הרשמי של הציונים כי איסוף כספים אינו אחת המטרות שלהשגתן הוקם הוועד הציוני הזמני בראשותו של בראנדייס.²⁴ פעילותם של הציונים עברה למישור הארגוני, ונעשו מאמצים מרובים להגדיל את מספר חברי הארגון. בראנדייס הקדיש את כל מרצו לגיוס חברים חדשים, כי בזה ראה את הדרך היחידה הפתוחה לפני התנועה הציונית להיעשות הגורם המכריע ביהדות ארצות-הברית. "בעלי המאה" ביהדות ארצות-הברית לא תמכו בהנהגה הציונית החדשה, והסיכוי היחיד להצלחתה היה ביצירת ארגון המוני, שיהווה בסיס כוחה של הנהגה זו. הבעיות הקשורות בגיוס חברים העסיקו את בראנדייס כל כך, שאחד ממקורביו אף התאונן על שהזניח בגלל זה את כל העניינים האחרים.²⁵ אך מאמציה הרבים של הציונות לא הצליחו לעורר את ההמונים האדישים לפעילות פוליטית, ופעולת הגיוס לפדראציה הציונית התקדמה באיטיות רבה, לאכזבתו של בראנדייס.

ב

רעיון ייסודו של קונגרס יהודי אמריקני, שייבחר בבחירות דמוקרטיות על-ידי יהודי ארצות-הברית, לא היה במקורו רעיון של הציונים. הוא התעורר בחוגים לא-ציוניים בגטו היהודי בניו-יורק. רק משראו הציונים את כוח המשיכה של הרעיון בקרב המוני היהודים יוצאי מזרח אירופה, הצטרפו ל"ארגון" ובמהרה השתלטו עליו.²⁶ מטרת קונגרס זה, כפי שהבינוה המהגרים ממזרח אירופה, היתה לעזור לאחיהם בארצות מוצאם להגשים שאיפותיהם להשגת זכויות פוליטיות

²² הציונים עצמם הודו כי ללא עזרת הוועד, אשר כיסה את מחצית ההוצאות, לא היו יכולים לשלוח את התרופות לארץ-ישראל: *American Zionist Medical Unit for Palestine Maintained by the Zionist Organization of America and the Joint Distribution Committee of the American Funds for Jewish War Sufferers, June 1916—June 1919* (The Zionist Organization of America, 1919), p. 8

²³ Louis Lipsky, "Early Days in American Zionism", *Palestine Year Book*, II (1945—1946), p. 465

²⁴ *The Maccabean*, XXVIII, June 1916, 2

²⁵ מכתב מהוראס קאלן לבראנדייס, 23.2.1915, ארכיון בראנדייס.

²⁶ Lipsky, "Early Days in American Zionism", *Palestine Year Book*, II (1945—1946), p. 467

כמיעוט מוכר, ולעזור ליישוב העברי לעשות את ארץ-ישראל מקלט להמוני יהודים ממזרח אירופה. בעוד שאיסוף הכספים כוון לעזרה מיידית, היה על הקונגרס לתרום לפתרון של קבע ליהדות אירופה. ראשי הוועד התנגדו לכל הרעיון. הם ראו בדרישה שיהדות ארצות-הברית תטפל בבעיות פוליטיות של היהדות העולמית, ביטוי ללאומיות יהודית העלולה לעורר מורת-רוח בקרב האמריקנים, ולסכן את מעמדה של הקהילה היהודית. אם פעילות זו למען הקונגרס תימשך, כתב יעקב שיף לפרנארד ריצ'ארדס, העסקן הציוני, שהיה עתה למזכיר הארגון למען קונגרס יהודי אמריקני, "תייחסו אלינו אחינו האמריקנים בעוד שנים מעטות כאל קבוצה נפרדת. בעלת אינטרסים שונים מאלו של העם האמריקני".²⁷ כבר בשנת 1909, כאשר הוקמה הקהילה היהודית בניו-יורק, הסכימו אנשי הוועד לתמוך כספית ב"ארגון" בתנאי שלא יטפל בבעיות פוליטיות הקשורות ביהדות אירופה. העסקנים יוצאי מזרח אירופה התנגדו להגבלה זו, אך היו חלשים מכדי להתמיד בהתנגדותם.²⁸

בראנדייס עצמו היסט זמן ממושך לפני שתמך בפומבי בתכנית הקמת הקונגרס. תמיכה בהצעה פירושה היה מאבק עם אנשי הוועד, שהתנגדו לקונגרס בתוקף. כאשר הוזמן בראנדייס בתחילת 1915 לשאת את דברו באסיפה פומבית למען הקונגרס, סירב להשתתף בה. ריצ'ארדס מספר בזכרונותיו: "[בראנדייס] הסביר לאחר מכן שלמרות תמיכתו ברעיון, רצה לחכות ולראות את התגובה ברחבי המדינה [...] הוא הסביר כי היה עדיין חדש בעסקנות יהודית [...] ולא רצה לעזור רושם בקרב האדונים הנכבדים בניו-יורק, אותם נדבנים, שהוא עומד בראש מרד של ההמונים נגדם".²⁹

כשהשתכנע בראנדייס שתמיכת ההמונים נתונה לרעיון, נכנס למאבק בהתלהבות. בוועידה השנתית של הציונים, ביולי 1915, תמך בהצעת ההשתתפות במאבק למען הקונגרס. בראיון שנתן לאחד העיתונים מיד לאחר סיומה של ועידה זו טען כי התמיכה בקונגרס היתה ההחלטה החשובה ביותר שנתקבלה בה, וכי לדעתו תביא פעולה זו את ההמונים לתמיכה בתנועה הציונית.³⁰ בעזרת המסע למען הקונגרס, קיווה בראנדייס לחזק את שורותיה של הפדרציה הציונית.³¹ רצונו להנהיג את יהודי ארצות-הברית והתנגדותם של המנהיגים הקיימים לנסיגותיו הכתיבו לו את דרך פעולתו. מאחר שהחוגים המבוססים ובעלי האמצעים נתנו תמיכתם למנהיגי הוועד, לא נותר לבראנדייס אלא לגייס את ההמונים. והדרך לעוררם לפעילות היתה בעזרת אסיפות מחאה, הפגנות ונאומים חוצבי-להבות, ומאמרים תוקפניים

²⁷ מכתב מיעקב שיף לפרנארד ריצ'ארדס, 31.1.1916, ארכיון בראנדייס.

²⁸ ישראל גולדברג, מי שהיה מהעסקנים הפעילים הן בקהילה בניו-יורק והן בארגון למען הקונגרס היהודי, ביחה עם המחבר, 25.8.1960.

²⁹ Bernard Richards, Reminiscences Recorded by the Oral History Research Office, Columbia University, 1961, p. 76

³⁰ דער מאָרגען ז'ורנאל, 4 ביולי, 1915.

³¹ בראנדייס לליפסקי, 4.12.1915, ארכיון בראנדייס.

בעיתונות המהגרים. המסע להקמת קונגרס שתפקידו לתמוך בפתרון פוליטי של בעיות יהודי אירופה התאים לפעולות כאלה, ובהן הצטיינו במיוחד עסקני הפדרציה הציונית, שרבים מהם היו עיתונאים בעיתונות היידית ונואמים מנוסים. כך קיבלה מנהיגותו של בראנדייס אופי תוקפני למרות היותו מנהיג מן הפריי-פרייה. ומסתבר כי לא רק מאבקו על ההנהגה נגד מנהיגי הוועד הכתיב לו סגנון הנהגה תוקפני. באותו זמן נכשל נסיונו לזכות בעמדה באדמיניסטרציה של הנשיא וילסון, ועל כן היה רגיש פחות מחבריו לדעת הקהל האמריקנית.³² באותה תקופה אף הושפע מהאידיאולוגיה הציונית יותר מחבריו, שהצטרפו בהשפעתו לתנועה הציונית, באחד ממכתביו אל ידיד ששכנע אותו להצטרף לתנועה. הסביר את עקרונותיה במלים הבאות:

מאמצי [הציונים] מכוונים להקמת בית יהודי [...] למען היהודים בארץ-ישראל. בית לאומי זה ישמש כמקלט ליהודים נרדפים מארצות אירופה, וכמרכז למחשבה ולתרבות יהודית. עלינו בארצות-הברית לתמוך בתנועה בשתי דרכים, הומרית ורוחנית. וכאמצעי לשתי המטרות עלינו להנך צעירים יהודים המבינים את מטרות התנועה הציונית ובקייאם בנעשה בארץ-ישראל, הן בשטח המעשי והן בשטח התרבותי. [עלינו למצוא] אנשים אשר יוכלו להיות מנהיגים רוחניים, ועלידי זה שיכתבו, ינאמו ויעסקו בפעילות ארגונית, יחזקו את התנועה הציונית בארצות-הברית.³³

המנהיגים האחרים מן הפריפריה, אשר באו עם בראנדייס להנהגה הציונית, היו רחוקים מהציונות הכמעט אחד-העמית שבאה לידי ביטוי במכתב הנ"ל. הם גם התנגדו למאבק הפומבי נגד הוועד שניהלו העסקנים הציוניים, וההכרזות הלא-מיות של אלה הפחידו אותם. יוליאן מק, למשל, כתב לבראנדייס מכתב נרגש שבו סיפר כי המטיפים למען הקונגרס מכריזים כי כל היהודים באשר הם יהיו אורחיה של המדינה היהודית העתידה. בראנדייס אמנם ניסה להרגיעו, ובנימה סלחנית כלפי עוזריו במאבק עם הוועד הסביר למק כי "הזוהרנו אותם שהכרזותיהם מזיקות למטרה". אך מק לא נשתכנע, וסירב להשתתף במאבק למען הקונגרס.³⁴ המנהיגים הציוניים מהפריפריה לא היו מוכנים למלחמת חורמה בוועד. כמה מהם אף היו חברים בו, ודיווחו לבראנדייס בחרדה כי "מר ליפסקי [...] אמר בגלוי כי הוא וחבריו מעוניינים לחסל את הוועד היהודי האמריקני, ורק מחפשים Casus Belli".³⁵ אך בראנדייס לא זועזע מגילויים אלה ולא הסיר תמיכתו מהמאבק הקולגי למען הקונגרס ומהעסקנים הציוניים שניהלוהו. גם יעקב שיף ניסה להסביר לבראנדייס את הסכנה שבייסוד הקונגרס, וכדבר מנהיג אחד מהפריפריה עם רעהו, כתב לו כי הקונגרס המוצע יביא לידי אנטישמיות באמריקה, מכיוון "שאין

³² ראה מאמרי הנזכר בהערה 14.

³³ בראנדייס לאלק קנטור, 4.11.1914, ארכיון בראנדייס.

³⁴ מק לבראנדייס, 20.8.1915; בראנדייס למק, ארכיון בראנדייס.

³⁵ ישראל פרידלאנדר לבראנדייס, 2.9.1915, ארכיון בראנדייס.

מקום בארצות-הברית לכל קונגרס אחר על בסיס לאומי, לבד מן הקונגרס האמריקני".³⁶ אך בראנדייס נשאר איתן במאבקו ובתמיכתו בעסקנים הציוניים. תמיכת בראנדייס היא שעודדה עסקנים אלה, ילידי מזרח אירופה, לצאת למאבק נגד הוועד ולהתמיד בו. ריצ'ארדס, מי שהיה מזכיר הארגון למען הקונגרס, הודה כי "כנראה לא היינו יוצאים לפעולה נגד הכוח וההשפעה והעושר של מר מארשאל (לואיס מארשאל, נשיא הוועד), אלמלא עמדה לצדנו ההשפעה והיקרה של בראנדייס".³⁷ המאבק שניהלו הציונים מעל דפי העיתונות היידית ובאסיפות-עם רבות משתתפים היה יעיל ביותר, מכיוון שנגד סגנון מאבק זה היו אנשי הוועד חסרי אונים. אלה האחרונים הצטיינו באיסוף כספים ובפגישות במועדונים חברים תיים ובחוגי-בית, אך לא יכלו להתמודד עם הפעילות הציבורית באסיפות-עם ועם מאמרי התקפה בעיתונות. כאשר הוצע לשיף לקנות את העיתון היידי רבי-המכר 'דער טאג' ולהשתמש בו להתקפת נגד, סירב בכל תוקף. "אני משוכנע שאם הפיקוח על 'דער טאג' יעבור לידיה של קבוצה קטנה של נכבדים", כתב שיף בתגובה להצעה, "ובעיקר אם אנוכי אהיה אחד הקונים, הדבר רק יחריף את המחלוקת והחשדות הקיימים, ויגביר את ההשמצות האישיות מצד העיתונות היהודית".³⁸

רגישותם של אנשי הוועד להשמצות האישיות של העיתונות היידית והרגשתם כי הם מאבדים את השפעתם ברחוב היהודי בעוד השפעתו של בראנדייס גוברת והולכת, דחפה אותם להסכים לתביעות מתנגדיהם. בתחילה הסכימו אך ורק לכינוס ועידה (conference), ולא קונגרס.³⁹ שאליה יומנו נציגי ארגונים יהודיים לפי מפתח מסוים, אך ללא בחירות. כוונתם היתה שלא יוכן מראש סדר-יום לוועידה, והיא התקיים בדלתיים סגורות, כדי למנוע את פרסום הדינים. אך כדי להפיס את דעתם של בראנדייס והציונים ויתרו על נקודה אחר נקודה. לאחר ויכוח הסכימו ראשי הוועד להצעת הציונים לדון בדלתיים פתוחות בזכויות הפוליטיות של המיעוט היהודי במזרח אירופה ובעתידה של ארץ-ישראל. בנקודה אחת בלבד סירבו להיכנע, והיא הדרישה לערוך בחירות דמוקרטיות.⁴⁰ לנוכח הצלחתה של המנהיגות התוקפנית לחזק את השפעתה בקרב המוני היהודים, החליטה המנהיגות המתונה להסכים לתביעות מתנגדיה כדי לא לאבד את השפעתה ברחוב היהודי. לכן גילו המנהיגים המתונים גמישות רבה לגבי התביעות האידיאולוגיות, וקיבלו למרות התנגדותם העקרונית, אך בחירות דמוקרטיות לקונגרס יהודי אשר יהיה

³⁶ יעקב שיף לבראנדייס, 29.2.1916, ארכיון יעקב שיף (הארכיון היהודי אמריקני, סינסיי נאטי, ארה"ו).

³⁷ "זכרונות" (ראה הערה 29), עמ' 60.

³⁸ שיף ליהודה מגנס, 22.12.1916, ארכיון שיף.

³⁹ קונגרס הוא גוף נבחר, ואילו בוועידה משתתפים נציגים ממונים.

⁴⁰ *The Jewish Congress Versus the American Jewish Committee: A Complete Statement with the Correspondence Between Louis D. Brandeis and Cyrus Adler* (New York, Congress Organization Committee, August 1915)

הגוף העליון של יהדות ארצות-הברית עשויות היו לשים קץ למנהיגותם של הנדבנים. לזאת לא יכלו להסכים. "מנהיגים חייבים להתפתח בכוחות עצמם ולזכות לתפקיד כאשר הם ראויים לכך", כתב שיף. "בחירתם של מנהיגים בדרך דמוקראטית מקדמת לעתים קרובות דמאגוגים, וזו אף תהיה תוצאתו של קיום הקונגרס".⁴¹ המשאומתן נכנס למבוי סתום, ואף אחד מן הצדדים לא היה מוכן לזוז מעמדתו.

ג

בינואר 1916 המליץ הנשיא וילסון לפני הקונגרס האמריקני על מינויו של בראנ-דייס לשופט בית-הדין העליון בארצות-הברית. המאורע עורר התרגשות גדולה בארצות-הברית. בעיקר בין היהודים, אשר ראו במינוי הישג למיעוט היהודי. אך ההתנגדות למינוי זה היתה גדולה, והמאבק סביב אישור המינוי על-ידי הקונגרס נמשך עד ראשית יוני של אותה שנה.⁴² בתחילה קיוו אנשי הוועד שכתוצאה ממינויו לחבר בית-הדין העליון יפסיק בראנדייס את פעילותו הציבורית בקהילה היהודית. שיף אף כתב לבראנדייס כי כתוצאה ממינויו לשופט בית-הדין העליון לא יוכל עוד להנהיג "את התנועה הציונית והלאומית בארצות-הברית". באותו מכתב מציע שיף לבראנדייס שישכנע אף את עוזריו להפסיק את הפעולות למען הקמת קונגרס יהודי תמורת נוסחה מוסכמת על כל הצדדים, אשר תתמוך בעלייתם החופשית של יהודים לארץ-ישראל וב"זכויות מוניציפאליות" ליהודים בכל מקום שיש לכך הצדקה.⁴³

אך בראנדייס עוד הגביר את פעילותו למען הקונגרס. בסוף מרץ נתכנסו בפני לאגלפיה כל הארגונים היהודיים התומכים בהקמת קונגרס יהודי והחליטו לקיים את הבחירות לקונגרס בהקדם, גם ללא השתתפותם של אנשי הוועד.⁴⁴ גם לאחר שמינויו של בראנדייס לחבר בית-הדין העליון אושר על-ידי הקונגרס האמריקני, לא הפסיק את פעילותו למען הקונגרס היהודי. באותם הימים הצליח לשכנע את הארי פרידנואלד ואת פליקס פראנקפורטר, אשר עד אז היו חברים גם בוועד היהודי האמריקני וגם בוועד הציוני הזמני, להתפטר מהוועד היהודי האמריקני כמחאה על התנגדותו לכינון קונגרס יהודי. בברכו את פרידנואלד על התפטרותו, כתב לו בראנדייס: "מעשך זה יטהר את האווירה ויבהיר לכל כי לפנינו מאבק ללא פשרות בין אוטוקראטיה לדמוקרטיה בחיים היהודיים".⁴⁵ עתה הבינו ראשי הוועד כי נוצחו במערכה, והחליטו להסכים לקיומו של

⁴¹ שיף לריצ'ארדס, 31.1.1916, ארכיון בראנדייס.

⁴² פרטים על המאבק סביב מינויו של בראנדייס לבית-הדין העליון, ראה: Alden L. Todd, *Justice on Trial: The Case of Louis D. Brandeis* (New York, 1964)

⁴³ שיף לבראנדייס, 29.2.1916, ארכיון שיף.

⁴⁴ *The Maccabean*, XXVIII, April 1916, 73—74; *The Maccabean*, XXVIII, June 1916, 44—50

⁴⁵ בראנדייס להארי פרידנואלד, 14.6.1916, ארכיון פרידנואלד (במיקרופילם בארכיון הציוני בניו-יורק).

הקונגרס. בראנדייס הסכים לחדש את הדיונים עם אנשי הוועד, ויעקב שיף הורה לסאירוס אדלר, האיש שמונה ליצג את הוועד בדיונים אלו, להסכים לקיום קונגרס נבחר, מכיוון ש"אם הקונגרס יקום מבלי שיהודי ארצות-הברית יהיו מפולגים בגלוי, הנזק שייגרם יהיה קטן יותר".⁴⁶ קונגרס יהודי שרוב יהודי ארצות-הברית ישתתפו בבחירתו, חרף התנגדותם וללא השתתפותם של הנדבנים, היה עושה פומבי ברחבי ארצות-הברית לעובדה שאלה אינם עוד מנהיגיהם המוכרים של יהודי ארצות-הברית.

הציונים חגגו את נצחונם, והודו בגלוי כי "ללא התנועה למען הקונגרס [...] היתה הציונות [...] מוסיפה להיות תנועת מיעוט" בין יהודי ארצות-הברית.⁴⁷ לאחר דיונים החליט הוועד לזמן את נציגי הארגונים היהודיים הקשורים בו כדי להגיע לסיכום בעניין הקונגרס, והזמין את תומכי הקונגרס להביע את עמדתם. הפגישה נתקיימה ב-16 ליולי במלון אסטור שבניו-יורק. לואיס בראנדייס, עתה שופט בית-הדין העליון, הופיע בראש משלחת הארגונים היהודיים אשר תמכו ברעיון הקונגרס בוועידת פילאדלפיה.

ישיבה זו התנהלה בצורה החורגת מן הנימוס המקובל. לאחר הצגת עמדתם של מחייבי הקונגרס, כאשר בראנדייס עמד לעזוב את הישיבה, נתבקש על-ידי לואיס מארשאל, יושב-הראש, להישאר כאורחם של הנאספים, בהמשך הישיבה ערכו כמה מאנשי הוועד התקפה אישית על בראנדייס, והאשימוהו בניצול מעמדו הרם לכפיית רצונו על הקהילה היהודית. אף-על-פי שכמה מהדוברים השתמשו בלשון חריפה ביותר, לא הופסקו על-ידי היושב-ראש.⁴⁸

מעמד זה זכה לפרסום בעיתונות ולמאמר ראשי ב'ניו-יורק טיימס', אשר חזר על ההאשמות שהטיחו אנשי הוועד בבראנדייס. "ברור שהיצרים נשתלבו", כתב העיתון, "וההתרגשה הכללית היא שהשופט בראנדייס חייב היה להימנע מלקחת חלק במחלוקת מסוג זה". בסכמו את הפרשה, כתב העיתון: "עתה לכשניים [בראנדייס] את תפקידו כחבר הוועד אשר נבחר על-ידי הארגון למען הקונגרס, אנו מעזים לקוות שיראה עצמו חופשי מכל התחייבויות נוספות לארגון זה, ובעתיד יגח לאחרים לעסוק בנושאים השנויים במחלוקת".⁴⁹

אין בידנו הזכחות ישירות בכתובים שהתקריט במלון אסטור והפרסום ב'ניו-יורק טיימס' תוכננו על-ידי אנשי הוועד. אף אין לשער שתכנונן של פעולות מסוג זה יעלה על הכתב. אך ההזכחות הבלתי-ישירות מרשימות, וזו אף היתה הדעה הכללית בציבוריות היהודית באותם הימים.⁵⁰ כך שיער גם בראנדייס עצמו.

⁴⁶ שיף לאדלר, 12.6.1916, ארכיון שיף. (ההדגשה שלי).

⁴⁷ *The Maccabean*, XXIX, July 1916, 162

⁴⁸ דבר המערכת, 'דאס אידישע פּאָלק', 28 ביולי 1916, עמ' 4.

⁴⁹ דבר המערכת, *New York Times*, July 18th, 1916.

⁵⁰ 'דאס אידישע פּאָלק', 28 ביולי 1916, עמ' 4; *The Maccabean*, XIX, August 1916, 2.

בעלי ה'ניו-יורק טיימס' ואנשי הוועד השתייכו לאותו חוג חברתי. המוציא לאור של העיתון אדולף אוקס, השתתף בפגישות אשר הביאו להקמת הוועד בשנת 1906. ראה: C. Adler, *I Have Considered the Days* (Philadelphia, 1941), p. 245.

הוא אף קיבל מכתבים התומכים בדעת ה'טאימס', ודעתו היתה כי "המכתבים, דבר המערכת של ה'טאימס' והתקרית עצמה, כולם תוכננו מראש".⁵¹

השפעת התקרית על בראנדייס היתה חריפה ומיידית. תוך ימים ספורים התפטר מכל תפקידיו, הן בארגון למען הקונגרס והן בוועד הציוני הזמני. במכתב ליעקב דאָ האו, איש אמונו בהסתדרות הציונית, מורגשת עצבנותו. "השמד מיד את כל החומר של הוועד הזמני הציוני והוועד למען הקונגרס שעליו מופיע שמי", כתב חמישה ימים לאחר הפגישה במלון אסטור.⁵² במכתב אחר מאותם ימים מסביר בראנדייס שאמנם הלא-יהודים אינם מתנגדים לכך, שימשיך להנהיג את התנועה הציונית, אך יהודים רבים מתנגדים לכך, והתנגדותם מעמידה את יחסיו עם חבריו בבית-הדין במצב לא-נוח. אם בתנאים אלה ימשיך להנהיג את התנועה הציונית "בגלוי, יחליש הדבר את מעמדו בבית-הדין".⁵³ מעמדו של בראנדייס כשופט בית-הדין העליון בארצות-הברית הגדיל את רגישותו כמנהיג הפריפריה להערכו-תיהם של מקורביו בחברה הכללית. למעשה לא נזח את תפקידו כמנהיג ההסתדרות הציונית; התפטרותו היתה כלפי חוץ בלבד, והוא היה למנהיג "הבלתי-נראה" של ההסתדרות הציונית. ראשי התנועה נועצו בו בכל דבר קטן וגדול, אך מנהיגותו של בראנדייס לא רק הוצנעה, אלא היא גם איבדה את תוקפנותה.

לאחר אישור המינוי לשופט בית-הדין העליון, אך עוד לפני התקרית במלון אסטור, הכריז יעקב דאָ האו, עוזרו ואיש סודו של בראנדייס, על שינוי סגנון עבודתה של ההסתדרות הציונית. בוועידה השנתית של הפדראציה בחודש יוני הסביר דאָ האו:

עלינו להכיר בעובדה כי עבודתנו אינה מושתתת על נאומים. אין זה מקרה כי עד עתה בחרנו למנהיגים ציוניים אנשים בעלי כושר דיבור, מכיוון שעד היום היינו זקוקים לתעמור לה, ולכן בחרנו תועמלנים [...] כיום אנו עומדים לפני מצב חדש [...] עלינו להבין ולכבד אנשים שכושר הדיבור אינו אחת מתכונותיהם.

מכאן עבר לדבר על הצורך בפקידות מסורה ובייעול משרדי הפדראציה הציונית.⁵⁴ כל זה נאמר לפני ציבור העסקנים הציוניים, העיתונאים והנאומים, אשר במשך השנה האחרונה עסקו בגיוס דעת-הקהל היהודית לתמיכה בקונגרס היהודי. מה היה "המצב החדש" שעליו דיבר דאָ האו? מלחמת העולם היתה בעיצומה ורחוקה מהכרעה, ומצבם של יהודי אירופה וארץ-ישראל היה בכל רע. המאבק על הקונגרס היהודי עדיין לא הסתיים. אמנם ההרגשה הכללית היתה שהניצחון קרוב, אך זה בוודאי לא היה הרגע להפסיק את המאבק. המצב החדש נוצר כתוצאה מהשינוי שחל במעמדו של בראנדייס — מינויו לחבר בית-הדין העליון,

⁵¹ יעקב דאָ האו לליפסקי, 21.7.1916, ארכיון דאָ האו.

⁵² בראנדייס לדאָ האו, 21.7.1916, ארכיון בראנדייס.

⁵³ צוטט במכתבו של דאָ האו לליפסקי, 21.7.1916, ארכיון דאָ האו. (ההדגשה שלי).

⁵⁴ "Report of the Nineteenth Annual Convention of American Zionists", *The Maccabean*, XXIX, July 1916, 195

שהביאו לשנות את סגנון מנהיגותו. לא עוד נאומים חוצבי-להבות באסיפות-עם, אלא הנהגה מוצנעת של פעולה שקטה ויעילה למען ארץ-ישראל.

מיד לאחר הפגישה במלון אסטור החליט בראנדייס כי יש לסיים בהקדם את המחלוקת עם הוועד ואת הפעילות הציבורית הרועשת אשר גתלוותה לה ברחוב היהודי. עתה, כאשר נעשה רגיש יותר ליחסם של לא-יהודים, הגיע תורו לוותר ולהתפשר. ההסכם בין בראנדייס לבין אנשי הוועד קבע כי בחירות לקונגרס יקוימו פעם אחת ויחידה, בהן ייבחרו 75% מהצירים, ו-25% הנוותרים ימונו על-ידי הארגונים היהודיים. הקונגרס יעסוק בבעיה אחת ויחידה, והיא גורלן של הקהילות היהודיות באירופה כתוצאה ממלחמת העולם, ויפוזר מיד עם סיום תפקידו זה. למעשה ויתר בראנדייס על דרישתו לשנות את שיטת הבחירה של מנהיגי הציבור היהודי, ו"אוטוקראטיה" לא הוחלפה בדמוקראטיה.

העסקנים הציוניים שהיו על סף הניצחון במאבקם עם הוועד, סירבו לקבל הצעת פשרה זו. בהצבעה על הצעת ההסכם שנערכה בארגון למען הקונגרס, זכו מתנגדי ההסכם ברוב קולות. רוב זה הושג לאחר שהנהלת הפדראציה הציונית סירבה לחייב את חבריה להצביע בעד ההסכם, ורוב הציונים בארגון למען הקונגרס הצביעו נגדו.⁵⁵ אך בראנדייס לא ויתר, דרש הצבעה שנייה, ואחרי ששכנע את הציונים לתמוך בהצעותיו, אושר ההסכם בינו לבין הוועד.⁵⁶

אין להסיק ממאמר זה שמנהיגותו התוקפנית של לואיס בראנדייס בשנים 1914—1916 והמאבק על הקונגרס היהודי היוו אפיזודה היסטורית חולפת, אשר לא השאירה רישומה ביהדות ארצות-הברית. אמנם קונגרס יהודי כמוסד נבחר עליון של יהדות ארצות-הברית לא הוקם, ואנשי הוועד היהודי האמריקני הוסיפו להיות המנהיגים הבלתי-נבחרים של יהדות זו. "תקופת שיף" נמשכה עד למותו בשנת 1920; ולאחר מכן באה "תקופת מארשאל", אשר נמשכה עד מותו ב-1929. אך המנהיגים המתונים למדו את לקח המנהיגות התוקפנית של בראנדייס אשר סיכנה את מעמדם, ונטו מאז לעמדה פחות פשרנית בייצוג העניינים היהודיים. לואיס מארשאל עצמו עמד בראש המשלחת של הקונגרס היהודי האמריקני לוועידת השלום בוורסאלי, אשר תבעה זכויות פוליטיות למיעוט היהודי במזרח אירופה. וכאשר ניסו האנטי-ציונים בארצות-הברית להתארגן ביוזמתם של רבנים רפורמיים למאבק נגד הציונים, סירבו אנשי הוועד להצטרף למאבק זה.⁵⁷ מאנטי-ציונים הפכו ללא-ציונים התומכים בהתיישבות היהודית בארץ-ישראל.

⁵⁵ 'דאס אידישע פאלק', 15 לספטמבר 1916, עמ' 2. *The Maccabean*, XXIX, September 1916, 40

⁵⁶ לפני ההצבעה השנייה התקיימה ישיבה סגורה של הנהלת הפדראציה הציונית, אך פרטים על הדיונים לא נתפרסמו. הביטאון הרשמי של הפדראציה, אשר בדרך כלל דיווח על כל ישיבות ההנהלה, כתב שדו"ח מן הישיבה לא פורסם בו "מחוסר מקום" (*The Maccabean*, XXIX, October 1916, 68)

⁵⁷ *Correspondence on the Advisability of Calling a Conference for the Purpose of Combatting Zionism* (New York, The Zionist Organization of America, 1918)

בשנת 1929 צעדו אנשי הוועד צעד נוסף בתמיכתם ביישוב העברי בארץ-ישראל, ויסדו יחד עם הציונים את הסוכנות היהודית לארץ-ישראל. אך מאורע זה כבר שייך לתקופה חדשה בהיסטוריה היהודית אמריקנית, שבה חזר תהליך מעין זה שתואר כאן באריכות: מנהיגות תוקפנית חדשה דחפה את מנהיגי הוועד, אשר התאמצו לשמור על עמדת מנהיגות ביהדות ארצות-הברית, לעמדה אידיאולוגית חדשה ופחות מתונה, כלפי חוץ, ולתמיכה חזקה יותר במאמצי הציונים בארץ-ישראל.⁵⁸

⁵⁸ גונאר מירדאל, במחקרו על הכושים בארות-הברית, מצביע על תהליך דומה בהיסטוריה של המיעוט הכושי. כאשר פרופסור כושי מהארוארד, דו בויו, הקים ארגון כושי תוקפני, נדחף המנהיג המתון ברוקר ט. ואשינגטון לסגנון הנהגה יותר תוקפני כדי לשמור על מעמד המנהיגות שלו בקרב המיעוט (Gunnar Myrdal, *An American Dilemma*: על מעמד המנהיגות שלו בקרב המיעוט (New York, 1958), p. 743).